

Trendnota GEMEENSCHAPSVORMING

Deze trendnota documenteert en analyseert een belangrijke ontwikkeling binnen de context van Vlaanderen. Verwacht wordt dat élk cultuurbeleid op gemeentelijk niveau tijdens de komende beleidsperiode met gemeenschapsvorming geconfronteerd zal worden.

Deze trendnota kan u lezen op drie niveaus:

1. De KERN van de zaak **voor wie zich meteen pertinente vragen wil stellen**
 - Een korte omschrijving: wat is deze trend? hoe doet die zich voor? wat moet u er over kunnen vertellen.
 - Vastgestelde subtrends, kernachtig geponeerd.
 - De daarmee samenhangende beleidsuitdagingen en werkvragen waarmee u lokaal aan de slag kan.
2. DUIDING **voor wie de trend wil begrijpen**
 - Feiten en cijfers.
 - Interpretatie en duiding.
 - SWOT-analyse.
3. DOCUMENTATIE **voor wie zich in de trend wil verdiepen**
 - Onderzoeken, statistieken, en dergelijke waarin u concrete gegevens over uw instelling/gemeente kunt vinden.
 - Teksten die meer informatie en achtergrond geven.

De KERN van de zaak

Waarover gaat het en welke vragen moeten wij ons daarbij stellen?

OMSCHRIJVING

Cultuur heeft een gemeenschapsvormende functie. Deze functie wordt onderlijnd in het Decreet op het Lokaal Cultuurbeleid. In de Memorie van toelichting wordt gemeenschapsvorming omschreven als het stimuleren van nieuwe sociale netwerken. Er is nog veel onduidelijkheid over de inhoud van dit begrip en over de manier waarop het (lokaal) cultuurbeleid en haar instellingen vorm moeten geven aan deze opdracht.

Zelfs Van Dale brengt geen opheldering want 'gemeenschapsvorming' wordt er niet gedefinieerd. Als eerste betekenis van 'gemeenschap' lezen we wel: 'het gemeenschappelijk hebben van iets, het met een of meer anderen deelhebben aan iets'. *Gemeenschapsvorming interpreteren we voorlopig dan ook als het stimuleren van het gemeenschappelijke, van het zorgen voor meer betrokkenheid.*

Mensen moeten niet enkel gestimuleerd worden om deel te nemen aan 'de' cultuur; cultuur moet ook hefboomen bieden om op een positieve manier mee de gemeenschap of het samen-leven te vormen. De maatschappelijke vraagstelling om cultuur in te zetten als instrument dat tot een meer betrokken samenleving moet leiden, is niet toevallig. Zij vindt haar oorsprong in de noodzaak om in een snel veranderende maatschappij, waarin oude zekerheden sneuvelen door individualisering, globalisering, multiculturalisering, vervreemding..., nieuwe vormen en inhoud van sociale cohesie te stimuleren. Zonder afbreuk te doen aan het pluralisme en de diversiteit van ons huidig samenleven. Burgerschapsvorming, identiteit, interculturaliteit, persoonsontplooiing, ... zullen dan ook bouwstenen zijn van mogelijke antwoorden...

TRENDS EN BELEIDSUITDAGINGEN

Wat zijn de trends en welke vragen moeten wij ons daar bij stellen?

1. Vlaanderen is een verhaal van culturele veranderingen, een lappendeken van culturele gemeenschappen met diversiteit in leefstijlen, etnisch-culturele en religieuze achtergronden en culturele smaakprofielen.

Beleidsuitdaging:

1.1. Een cultuurbeleid voor elke inwoner veronderstelt een breder cultuurbegrip.

Werkvragen op lokaal niveau

- Is gemeenschapsvorming een net zo belangrijke opdracht voor ons cultuurbeleid als cultuurspreiding en –participatie? Hoe vertalen we dit naar concrete acties, projecten, trajecten?
- Welk verhaal wil deze gemeente vertellen? Welke culturele identiteit hebben we? Hoe kunnen we dit verder cultiveren?
- Plaatsen we onze omgeving op het podium en is de omgeving tegelijk ons podium?
- Welke plaats krijgt ontmoeting in ons cultuurbeleid? Zien we cultuur als feest? En wat bedoelen we daar dan concreet mee?
- Welke criteria hanteren we om ons aanbod/programmatie als kwalitatief te beschouwen? Wanneer is het legitiem? Moeten ons cultuurbeleid en onze culturele instellingen de ambitie formuleren om voor ELKE inwoner een betekenis te hebben?
- Een breder cultuurbegrip zien we ondermeer als kans om meer mensen te bereiken. Op welke manier willen we dit doen? Hoe onderscheiden we ons daarbij van andere aanbieders of partners?
- Zijn onze culturele instellingen huizen die enkel producten aan de man moeten brengen of moeten ze ook mee processen ontwikkelen?
- Kijken we naar diversiteit met angst of verwondering? Zien we het als een oncontroleerbare toename van verschillen of als een zoektocht naar nieuwe verbanden en gemeenschappelijkheden?

2. 'Gemeenschappelijkheid' komt ter discussie – het sociale weefsel (opnieuw) versterken wordt belangrijk.

Beleidsuitdagingen:

2.1. Lokaal cultuurbeleid vertrekt vanuit mensen en verbanden en niet (enkel) vanuit instellingen en infrastructures.

Werkvragen op lokaal niveau

- Is ons lokaal cultuurbeleid ontwikkeld vanuit een centralistisch of decentralistisch denken? M.a.w.: willen we eerder alles op één plaats concentreren of decentraliseren we waar mogelijk naar deelgemeenten, naar woonkernen, ...?
- Hoe kan ons cultuurbeleid het samen leven mee vormen, stimuleren?
- Welke rol speelt het lokaal cultuurbeleid voor het sociaal-culturele veld? En welke rol speelt het sociaal-culturele veld in het cultuurbeleid? Is het 'officiële' middenveld een

echte representatie van de sociaal-culturele werkelijkheid? Welke positieve acties kunnen we hierin ondernemen?

- Welke plaats geven we –letterlijk en figuurlijk- aan het verenigingsleven? Plaatsen we eerst de eigen programmatie en mag men nadien 'de gaten opvullen'? Of: welke verhuurpolitiek en welk beleid hebben we tegenover receptieve organisatoren? Dringen accentverschuivingen zich op?
- Vrijwilligers zetten zich in voor de gemeenschap. Welke plaats hebben vrijwilligers in ons cultuurbeleid en in onze culturele instellingen? Welke visie en welk beleid heeft onze gemeente op het vlak van vrijwilligerswerk?
- Hebben we een beleid t.a.v. (niet-)gemeentelijke ontmoetingsinfrastructuren? Waarom of waarom niet?
- Welke plaatsen in onze gemeente functioneren als trefplek voor burgers met tijd en/of engagement? Waar ontstaan nieuwe netwerken? Is dit een aandachtspunt in ons cultuurbeleid?
- Waar liggen de verantwoordelijkheden van andere (al dan niet gemeentelijke) actoren om meer gemeenschappelijkheid te creëren?

2.2. Lokaal cultuurbeleid moet leiden tot zowel gemeenschappenvorming als tot gemeenschapsvorming.

Werkvragen op lokaal niveau

- Kennen we de belangrijkste gemeenschappen in onze gemeente, niet enkel in termen van etniciteit, religie, sub-culturen, ... maar ook groepen als 'de studentengemeenschap', 'de inwijkelingen', 'de dokwerkers', 'de bewoners van woonwijk X', ...?
- Welke gemeenschappen krijgen vandaag te weinig culturele ontplooiingskansen? Welke noden detecteren we en hoe kunnen we daarop inspelen?
- Hoe bereiken we deze groepen of hun contactpersonen? Op welke manier smeden we voldoende bondgenootschappen?
- Hoe stimuleren we ontmoeting tussen de verschillende culturele gemeenschappen in onze gemeente? Hoe helpen we bruggen bouwen? Waar liggen kansen om nieuwe vormen van gemeenschappelijkheid te vieren?

3. De buurt, de wijk, de nabije stad ... 'Nabijheid' blijft een constante in ons dagelijks leven.

Beleidsuitdaging:

3.1. Een gemeente cultiveert 'gemeenschappelijkheid' in het dagelijkse leven..

Werkvragen op lokaal niveau

- Welke plaatsen, gebruiken, momenten hebben een bijzondere betekenis voor de inwoners/gebruikers van onze gemeente en hoe sluit het cultuurbeleid daarop aan?
- Kennen we de dagelijkse levenspatronen van onze inwoners en hoe spelen we erop in?
- Weten we de omgang met ons erfgoed te actualiseren? Voor de verschillende gemeenschappen in onze gemeente?
- Geloven we in wijk-gerichte werkingen? Waarom?
- Welke straten, wijken, buurten, pleinen, ... zijn cultureel te typeren? Wat doen we ermee?
- Kennen we sociale, demografische, economische... karakteristieken van onze wijken en hun inwoners? Weten we hoe deze woonkernen zich verhouden tegenover de 'gemiddelden' die we doorgaans hanteren? Hebben we contact met de dienst bevolking, sociale planning, ocmw... om data op te vragen of te interpreteren?
- Hoe positioneren we ons tegenover spanningen tussen bevolkingsgroepen?
- Moeten we gemeenschappenvorming stimuleren als dit leidt tot gemeenschappen die zich nog meer van de lokale samenleving afsluiten? Hoe voorkomen we dit (zonder in de

val te trappen dat nieuwe (zelf)organisaties aan meer criteria moeten voldoen dan het traditionele verenigingsleven)? Geven we positieve stimulansen aan organisaties die expliciet bruggen willen smeden met (anderen uit) hun omgeving?

- Is onze gemeenschap(pen)vormende rol ook in een regionaal perspectief te plaatsen? Tot waar strekt de eigen gemeenschap?

4. Nieuwe ervaringen, kennis, attitudes en competenties moeten de gemeenschapsvormende praktijk nog meer kruiden.
--

Beleidsuitdaging:

4.1. Een gemeenschapsvormend cultuurbeleid steunt op netwerkmakelaars die "het gemeenschappelijke" kunnen detecteren, koppelen en regisseren

Werkvragen op lokaal niveau

- Hoe kijken we naar onze gemeente? Over welke informatiebronnen beschikken we? Welke methodiek en systematiek van kijken en communiceren?
- Hoe zorgen we voor voldoende competenties en tijd om ons te engageren in processen? Is een goede programmator ook een goede procesbegeleider?
- Netwerkmakelaars verbinden netwerken of voorheen onbekende partners met elkaar. Voorzien we deze functie in ons personeelsbeleid? Waarom wel, waarom niet? (zie ook de trendnota's 'interculturaliseren' en 'bestuurlijke context')
- Hoe denken we over zinvolle gemeenschap(pen)vormende acties? Denken we in termen van producten, projecten of trajecten?
- Hoe vormen we coalities met de andere sectoren (economie, sociale sector, ruimtelijke ordening, ...) die eveneens en vaak veel sterker in het dagelijkse leven van mensen ingrijpen? Biedt een categoriaal beleid in bepaalde gevallen hiervoor mogelijkheden?
- Hoe vormen we coalities met al dan niet professionele bemiddelaars van bijvoorbeeld moeilijk bereikbare doelgroepen (niet alleen de kansengroepen, maar ook bijvoorbeeld de jonge gezinnen, 70-plussers, ...)?
- Hoe kunnen we gemeenschapsvormende resultaten omschrijven en meten? Hoe benoemen we effecten?

DUIDING voor wie de trend wil begrijpen Feiten, cijfers, interpretatie en SWOT-analyse

- 1. Vlaanderen is een verhaal van culturele veranderingen, een lappendeken van culturele gemeenschappen met diversiteit in leefstijlen, etnisch-culturele en religieuze achtergronden en culturele smaakprofielen.**

Feiten

Vlaanderen veranderde in een eeuw tijd radicaal van karakter. Van een maatschappij met redelijke homogene groepen, hiërarchisch geordend op basis van sociaal-economische criteria, naar een samenleving met individuen die een eigen levenspad uittekenen. Diversiteit kwam in de plaats van homogeniteit en gemeenschappelijkheid. Diversiteit in leefstijlen en subculturen (aangevuurd door de consumptiecultuur), diversiteit in etnisch-culturele en religieuze achtergronden (ondermeer als gevolg van mondialisering en migratie), diversiteit in culturele smaakprofielen (als gevolg van de mediatisering van de samenleving en de culturele democratisering), ... Vlaanderen werd een lappendeken van culturele gemeenschappen. Individuen bepalen voor een belangrijk stuk zelf tot welke (combinatie van) gemeenschap(en) zij behoren. Ietwat karikaturaal gesteld maakten we de evolutie mee van de mono-culturele naar de multi-culturele Vlaming.

Het hoeft wellicht geen betoog dat 'zichtbaarheid' en 'geografische nabijheid' dikwijls een rol kunnen, maar zeker niet per definitie moeten spelen bij het ontstaan of onderhouden van culturele gemeenschappen. De ondertussen haast vanzelfsprekende aanwezigheid van nieuwe media en internet, bijvoorbeeld, voegt een oneindige resem gemeenschappen toe aan het plaatje. Mensen vinden elkaar over landsgrenzen heen, met een reële of verzonnen persoonlijkheid, rond zowel hyper-uitzonderlijke als universeel herkenbare gemeenschappelijkheden.

Hoe concreet of onvatbaar elke gemeenschap is, telkens bevat zij symbolen, handelingen, artefacten, ... die haar bestaan illustreren en cultiveren. Anders verwoord: een culturele gemeenschap is gedocumenteerd. Een gemeenschap is op zich ook niet tastbaar, ze bestaat enkel in de verbeelding (de documentering) van wat mensen aan elkaar bindt. De mate waarin het gemeenschappelijke geactualiseerd en/of verder gecultiveerd wordt, heeft een onvoorwaardelijke invloed op de verdere ontwikkeling van een gemeenschap.

De exploderende diversiteit aan gemeenschappelijkheid is op verschillende manieren voelbaar in het sociale en culturele klimaat van elke Vlaamse gemeente. Traditionele, grootschalige feesten verloren hun vanzelfsprekendheid en vragen om hernieuwde invullingen, het sociaal-culturele middenveld verandert van karakter (het verenigingsleven kampt met ledenverlies en krijgt tegelijk gezelschap van nieuwe vormen van ontmoeting en vrijwillig engagement), het straatbeeld verkleurt en zowel het dagelijkse leven als het geprogrammeerde culturele aanbod tonen nieuwe gebruiken en symbolen.

Interpretatie en duiding

Sterktes:

- De culturele productie was nooit zo groot en divers als vandaag.
- Culturele actoren als de bibliotheek en het cultuurcentrum of gemeenschapscentrum zijn bij uitstek goed geplaatst om in hun aanbod te zorgen voor een goede documentering van de verschillende culturele gemeenschappen.
- Vanuit hun kennis van het culturele aanbod zijn de lokale cultuuractoren essentieel om voor een actuele invulling van collectieve gebeurtenissen te zorgen.

- Lokale culturele actoren nemen een interessante positie in tussen het beleid en het sociaal-culturele leven. Ze kennen de potenties en het aanbod van het middenveld en ondersteunen die. Tegelijk kennen ze de lacunes in het aanbod en de werkingen. Samen met het beleid én het middenveld worden nieuwe linken gezocht.

Zwaktes:

- De diversiteit aan culturele gemeenschappen laat zich niet gemakkelijk omschrijven. De meeste lokale overheden en actoren zijn niet gewoon om in termen van leefstijlen, subculturen, etnisch-culturele gemeenschappen te denken en te handelen.
- Meestal worden leeftijd (jongeren, kinderen, senioren) en gezinssituatie ('jonge gezinnen') als eerste criteria voor doelgroepafbakening gehanteerd. Dit gaat voorbij aan de complexere realiteit.

Kansen:

- De culturele democratisering (een cultureel patrimonium is niet langer exclusief eigendom van een bepaalde klasse) doorbreekt achterhaalde opdelingen. Een brede communicatie over en een brede publiekswerving voor een bepaald aanbod zijn niet langer taboe. Zonder daarin naïef te zijn, opent dit toch perspectieven voor een meer sociaal rechtvaardige cultuurparticipatie.
- Culturele diversiteit opent onvermoede mogelijkheden van kruisbestuiving, dynamiek en vernieuwing.

Bedreigingen:

- Culturele gemeenschappen kunnen een tijdelijk (bijvoorbeeld bepaalde subculturen die gelinkt zijn aan een muziekstijl) of permanent karakter hebben. Een goede kennis van de karakteristieken is cruciaal, maar niet vanzelfsprekend. Vermijdt verkeerde veronderstellingen of inschattingen. Gemeenschappen leren kennen betekent investeren in mensen en netwerken.
- Moet elke subcultuur of etnisch-culturele gemeenschap een eigen platform krijgen? Is het geen contradictio in terminis subculturen te willen betrekken, ondersteunen,...?
- Schuilt er tevens geen gevaar van nieuwe vormen van segmentering in het al te zeer benadrukken van culturele eigenheid?

2. 'Gemeenschappelijkheid' komt ter discussie – het sociale weefsel (opnieuw) versterken wordt belangrijk.

2.1. Lokaal cultuurbeleid vertrekt vanuit mensen en verbanden en niet (enkel) vanuit instellingen en infrastructuren.

(Zie ook de trendnota Interculturaliseren)

Feiten

Pluralisme, diversiteit, multi-culturaliteit in zijn breedste betekenis hangen eveneens samen met het indrukwekkende proces van ontzuiling dat Vlaanderen de laatste decennia kende. De plaats van de wieg bepaalt niet langer het geloof en de stem in het stemhokje. We evolueerden van groepsverbanden met sterke sociale banden (en sociale controle) naar een samenleven waarin sterke sociale banden niet meer cruciaal zijn voor het levensonderhoud. De welvaartstaat nam die rol over. In de welvaartstaat zorgde een goeddraaiende economie en een dito goedgespijste sociale zekerheid voor iedereen, zonder onderscheid. Samen met een zeer hoge tewerkstellingsgraad waarin elke werkkracht meer dan welkom was, speelden intermenselijke verschillen amper een rol.

Pas toen algemene tewerkstelling niet meer vanzelfsprekend werd, steeg ook de klemtoon op culturele verschillen tussen de leden van eenzelfde samenleving. Het verschil werd terug

bepalend voor de plaats van het individu in de samenleving. Voor een steeds groeiend aantal mensen werden bepaalde vormen van diversiteit niet alleen belangrijk, ze werden tevens een probleem.

De vanzelfsprekende verplichte solidariteit met elke mede-burger kwam ter discussie. Het logische gevolg was dan ook een activering van de welvaartstaat die rechten en plichten duidelijker met elkaar verbindt. Wat onvermijdelijk leidt tot opdelingen tussen 'goede' en andere burgers. In een bepaald discours wordt bij deze opdeling ook de link gemaakt met waarneembare verschillen tussen mensen. Huidskleur en kledingsstukken worden dan indicatoren voor volwaardig lidmaatschap.

Deze evolutie, samen met de boven genoemde brede notie van multi-culturaliteit, legt het ontbreken van een mobiliserende mate van gemeenschappelijkheid bloot. Er ontstaat een 'zij' en 'wij' denken dat tot een ontworteling van het principe van de verplichte solidariteit kan leiden. In deze context moet de oproep van (boven)lokale overheden naar gemeenschapsvorming gesitueerd worden. Het draagvlak voor een (verplicht) solidaire samenleving brokkelt af. Er dreigt een deficit aan gemeenschap. Er moet meer gemeenschap, meer samen leven gevormd worden. Het sociale weefsel wordt terug belangrijk.

Tegelijk zorgt de brede multi-culturaliteit voor een representatie-probleem. Een beroepscategorie of sociaal-economische klasse zag zichzelf vroeger door haar partij of individu in bijvoorbeeld de gemeenteraad vertegenwoordigd. De variëteit aan reële culturele gemeenschappen maakt een eenduidige representatie vandaag heel wat minder vanzelfsprekend. Men spreekt dan ook over een kloof tussen dé burger en dé politiek. Een kloof die op haar beurt ook de afstand tussen individu en gemeenschap versterkt.

De legitimiteit van de gezamenlijk gedragen gemeenschap is in crisis: zowel in de band van de burgers onder elkaar als in de band die de burger heeft met de beleidsvoerders.

Interpretatie en duiding

Sterktes

- Lokale besturen hebben meer mogelijkheden om een nauwere relatie met haar inwoners op te bouwen.

Zwaktes:

- Cultuur kan slechts ten dele mede-verantwoordelijk worden gesteld om antwoord te bieden aan deze maatschappelijke processen. Dit overstijgt het beleidsdomein cultuur. Ook andere beleidsdomeinen (economie, sociale sector, ...) dragen een ruime verantwoordelijkheid.
- Het representatie-probleem kan zich tevens in de culturele instellingen stellen. Zitten we niet al te zeer in een logica die een duidelijke afstand tussen 'het huis' en 'het publiek' veronderstelt? Professionele programmators bepalen het aanbod en het is de schuld van het publiek als ze niet komen.... (Cfr onderzoek cultuurcentra: centrum- en productgerichte oriëntatie versus omgevings- en publieksgericht.)

Kansen:

- Culturele actoren als bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra bereiken een belangrijk stuk van de lokale bevolking en kunnen bijgevolg fungeren als voelsprietten.
- De valkuil van een te sterke professionalisering kan tevens worden aangegrepen als kans om de koers bij te stellen. Zitten we met blinde vlekken die we kunnen wegwerken door een andere relatie met het publiek op te bouwen? Door hen bijvoorbeeld ook te betrekken bij het programmeren en beheren. Denken we enkel in termen van klanten (deelnemers) of ook in termen van betrokkenen (deelhebbers)?
- De vraag naar meer culturele impulsen voor een meer betrokken samenleving is een vraag naar positieve projecten. Het is een opdracht om de legitimiteit van het eigen functioneren te herbekrachten. Het sterker laten wortelen van de eigen werking in de specificiteit van de eigen omgeving biedt kansen om nieuwe bondgenootschappen te ontwikkelen en buiten de paden van het vanzelfsprekende te treden.

Bedreiging:

- Gemeenschapsvorming louter herleiden tot een vorm van politieke bewustwording (met als inzet de maximale vrijwaring van het systeem van de verplichte solidariteit) is een te drastische reductie. Culturele gemeenschapsvorming heeft ook te maken met een rechtvaardige en kwalitatieve samenleving, maar zal zich hiertoe niet beperken. Culturele ontplooiing van gemeenschappen en het verbinden van gemeenschappen zijn minstens even essentiële stukken van het verhaal. Gemeenschapsvorming gaat verder dan samenlevingsopbouw.

2.2. Lokaal cultuurbeleid moet leiden tot zowel gemeenschapsvorming als tot gemeenschapsvorming

Feiten

Gemeenschapsvorming is niet nieuw. Vlaanderen is sinds jaar en dag kampioen op het vlak van organisaties die steunen op vrijwillig engagement. De rijke traditie van het verenigingsleven, slagvaardig buurt- en wijkwerk, schoolcomités, nieuwe sociale bewegingen... zijn slechts een paar stukjes van de weelde. Vlaanderen is het gewoon om zelf en actief met de eigen gemeenschap om te gaan. Om die te vormen, te verbeteren, rijker te maken.

Logisch dan ook dat de Vlaamse decreetgever 'gemeenschapsvorming' beschouwt als één van de prioritaire doelstellingen van het (lokale) cultuurbeleid.

Nochtans, dit is niet altijd zo uitdrukkelijk geweest. In vroegere tijden lag de klemtoon nogal sterk op spreiding en participatie. Iedereen moest de kans krijgen om te genieten van de ware ('hoge') cultuur. Cultuurspreiding als een daad van volksoontwikkeling. Door de gemeenschapsvormende functie van cultuur expliciet te onderstrepen, komen heel andere doelstellingen mee in het verhaal. Mensen moeten niet enkel gestimuleerd worden om deel te nemen aan 'de' cultuur, cultuur moet ook hefboomen bieden om op een positieve manier mee de gemeenschap of het samen leven te vormen. Het gaat over het activeren van mensen in de maatschappij door hen te betrekken in het culturele productie-systeem.

Dit kan op allerhande manieren. Ruwweg zijn drie invalshoeken te onderkennen. De eerste, en tevens meest gehanteerde, stelt de gemeenschapsvormende functie van cultuur gelijk aan het **stimuleren van ontmoeting en betrokkenheid**. Door mensen meer te betrekken in de werking van de culturele organisatie, door het ontstaan van nieuwe sociale netwerken te stimuleren, ... Doordat mensen elkaar ontmoeten, elkaar leren begrijpen, worden gemeenschappen versterkt en ontstaan bruggen tussen gemeenschappen.

Publieksverbreding wordt, als tweede invalshoek, ook heel vaak gekoppeld aan culturele gemeenschapsvorming. Door het beter bereiken van traditioneel moeilijker doelgroepen (wat impliciet ook betekent: door het bereiken van zoveel mogelijk mensen) wordt meer gemeenschap bij cultuur betrokken. Het mag duidelijk zijn dat in deze interpretatie de grens met andere functies van het cultuurbeleid -zoals cultuurspreiding- zeer dun is.

In de derde interpretatie wordt verder gebouwd op de **identiteit van culturele gemeenschappen**. Welke gemeenschappen zijn in onze omgeving aanwezig, hoe drukken zij zich al dan niet cultureel uit, welke relatie bouwt de gemeente en haar culturele instellingen met hen op, welke rol heeft het cultuurbeleid te spelen in het verbinden van deze gemeenschappen? Het is een invalshoek die een andere blik op de realiteit en het omgaan ermee, veronderstelt. Het is beslist niet de meest evidente invalshoek, maar wel een noodzakelijke.

Een poging tot vereenvoudiging. De blik op de realiteit die we voor ogen hebben is het kijken met twee brillen. Een voor dicht en een voor ver. Een bril voor gemeenschapsvorming en de andere voor gemeenschapsvorming.

Met de gemeenschapsvormings-bril lezen we de realiteit van individuen en groepen van zeer dicht bij. Hoe ziet hun dagelijkse leven eruit, hun cultuurbeleving en -participatie? Welke rol hebben wij te spelen in het vormingsproces van deze verschillende gemeenschappen? Het

belang van voldoende documentering voor de interne samenhang is hier aan de orde. In de literatuur gebruikt men hiervoor ook de term 'bonding'.

Met de bril van de gemeenschapsvorming krijgen we een betere blik op het geheel, op de 'gemeenschap van de gemeenschappen' in onze gemeente, regio... . Of aan het gebrek eraan. Hier is 'bridging' aan zet. Het verbinden van groepen die al dan niet toevallig samen leven in een bepaalde straat, wijk, deelgemeente, stad... Wat bindt ons en hoe kunnen we dit cultiveren, symboliseren, documenteren?

Het denken over een hedendaagse invulling van de gemeenschapsvormende functie van cultuur is in volle ontwikkeling. Deze denk-oefening gebeurt op Vlaams niveau, maar zal ongetwijfeld een vertaalslag naar elke specifieke regionale realiteit moeten krijgen. Culturele instellingen en actoren worden verondersteld dit denken niet uit de weg te gaan.

Interpretatie en duiding

Sterkte:

- Ontmoeting en participatie zijn traditioneel sterke punten van de lokale culturele instellingen.

Zwakte:

- De derde interpretatie –identiteit van culturele gemeenschappen- is nog niet vanzelfsprekend en behoeft nog flink wat denk- en pionierswerk.

Kans:

- De ontwikkeling van een eigen omschrijving van de gemeenschap(pen)vormende opdracht biedt lokale culturele instellingen de kans om zichzelf duidelijker in de eigen omgeving te positioneren.

Bedreiging:

- Het is een goede zaak dat gemeenschapsvorming een opdracht is voor cultuur, maar cultuur kan slechts een stuk van het doel realiseren. Cultuur kan een zinvolle bijdrage leveren, maar mag zich niet in de positie laten dringen van het 'laagje verf' dat de reële ongelijkheden wegstopt. Ook andere sectoren (economie, sociale sector, onderwijs...) moeten uitgedaagd worden om hun gemeenschapsvormende verantwoordelijkheid op te nemen.

3. De buurt, de wijk, de nabije stad ... 'Nabijheid' blijft een constante in ons dagelijks leven.

Feiten

We zagen dat de aandacht voor gemeenschapsvorming niet uit de lucht komt vallen. Het situeert zich in tal van grote verhalen: het interculturaliseren van ons samenleven, de zorg om het behoud van een (verplicht) solidaire samenleving, de decretale opdracht voor de cultuursector om de gemeenschapsvormende functie te actualiseren, ...

De aandacht voor gemeenschapsvorming heeft echter ook te maken met de nuchtere vaststelling dat zelfs in deze 'mondiale' tijden de mens een gewoontedier is die zijn leven op een redelijk klein territorium uitbouwt. Het besef groeit dat proximitéit, de dichte leefomgeving, essentieel blijft voor het welbevinden van mensen. Van de Cultuuratlas (Colpaert en Lauwerysen) leerden we dat 80% van de deelnemers aan een cultureel aanbod binnen een straal van 30 kilometer wonen. Andere onderzoekers zijn ervan overtuigd dat het dagelijkse leven zich grotendeels binnen nog dichtere grenzen situeert.

De buurt, de wijk, de nabije stad zijn heel sterk in het leven van het individu aanwezig. Op de publieke ruimtes in zijn omgeving ontmoet men al dan niet gewild de ander. Op straten, pleinen en semi-publieke ruimtes als cultuurcentra en bibliotheken krijgt het samenleven letterlijk vorm. De gemeenschap(pen)vormende functie van cultuur positioneert zich dan ook onvermijdelijk in de nabije publieke ruimte. Gemeenschap(pen)vorming heeft in die zin ook te maken met de manier waarop ruimte wordt gedeeld. Welke betekenis hebben plaatsen, en is die representatief voor de aanwezige gemeenschap(pen)? Hoe verhoudt het plein, de buurt, de wijk zich tot de stedelijke/gemeentelijke identiteit?

Plaatsen waar mensen elkaar ontmoeten en buurten waarin ze samenleven zijn niet louter een zaak van ruimtelijke ordening. Het zijn ook plaatsen van zeer lokale multicultuur en/of intercultuur. Het onderkennen van de zowel aanwezige als eventueel te weinig geïllustreerde culturen is hier aan de orde. Hier stellen voor culturele instellingen en actoren zich de vragen omtrent decentralisering, spreiding van infrastructuur, opbouwen van netwerken met relevante stakeholders, ... Het is een dwingend appèl om het werkingsgebied niet te definiëren in gemeentegrenzen, maar wel in reële leefpatronen en in -territoria. Vanuit die meer gelaagde opdeling van de leefomgevingen wordt duidelijker op welke plaatsen de eigen culturele instellingen actief zijn. En bijgevolg ook: op welke gemeenschap(pen) die zich 'vanzelfsprekend' richten.

Hier zijn tevens vragen aan de orde naar de rol van het lokaal cultuurbeleid tegenover oude, actuele en eventuele nieuwe vormen van volkscultuur. Wordt er nog collectief gefeest in onze gemeente? Is het traditionele kermisweekend in deelgemeente X niet meer aandacht waard? Waar liggen de kansen om nieuwe vormen van gemeenschappelijkheid te vieren? Welke plaatsen, welke momenten zijn elementen van onze identiteit? Cultuur als feest, jawel, maar ook feest als het delen van trots. Als een illustratie van een specifieke, gedeelde en eventueel veelkleurige gemeenschappelijkheid. Waarom daar niet voor kiezen?

Interpretatie en duiding

Sterktes:

- Steeds meer lokale culturele instellingen treden steeds vaker extra muros. Er is m.a.w. een stijgende tendens om ook zelf het publiek op te zoeken. Gestaaft wordt gebouwd aan praktijkervaringen en know how. We vinden niet alleen nieuwe 'toonplekken'. Ook nieuwe bondgenoten, netwerken en dynamieken worden ontdekt.
- Ook de verhoogde aandacht voor erfgoed blijkt extra mogelijkheden te bieden in functie van het documenteren van gemeenschappen en het ontwikkelen van gezamenlijke projecten. Erfgoed lijkt te kunnen verbinden: niet alleen vanuit het verleden, maar ook vanuit de actuele (en potentiële?) betekenissen die mensen er aan geven. Zie ook de trendnota Cultureel Erfgoed.
- Aansluiten op bestaande werkingen, feesten, kermissen en andere tradities is – op een geactualiseerde manier - inspelen op kansen en vermijdt top-down-initiatieven die niet aansluiten op wat leeft.

Zwakte:

- Locatieprojecten zijn echter geen garantie voor het bereiken van een ander publiek. Integendeel, soms. Om een publiek te bereiken is niet alleen de plaats van het aanbod belangrijk. Ook de vorm, inhoud, uitvoerder, uitstraling ... zijn vanzelfsprekend minstens even essentieel. Al te dikwijls wordt echter enkel gedacht in functie van de plek en niet vanuit de bewoner van de plek.

Kansen:

- De culturele praktijk vernieuwt zich voortdurend met nieuwe methodieken. De praktijk van de sociaal-artistieke werking, bijvoorbeeld, creëerde op dit vlak ondertussen heel wat interessante pistes.
- Er dienen zich tevens andere partners aan. Het denken en handelen rond de 'brede school' ontwikkelt zich volop. Zeker in kleine gemeenten zal de school een grotere centrumfunctie opnemen en daarin partners zoeken bij het buurthuis, de bibliotheek, de

sportinfrastructuur, het gemeenschapscentrum, ... Zie ook de trendnota Levenslang en levensbreed leren.

Bedreiging:

- Meer inspelen op de reële leefomgevingen vereist niet alleen een geduldige, procesmatige aanpak, het wekt ook verwachtingen op langere termijn. Vaak eindigt een proces in een afsluitend product. En daarna gaat het licht uit. Vertrouwen opwekken en banden opbouwen moet gefundeerd zijn op lange-termijndenken. Anders verwatert het initiatief tot een 'touch and go' dat uiteindelijk meer frustratie dan welbevinden opwekt.

4. Nieuwe ervaringen, kennis, attitudes en competenties moeten de gemeenschapsvormende praktijk nog meer kruiden.

Feiten

De culturele sector zet ondertussen de eerste stappen. Verscheidene culturele instellingen vertalen hun visie op gemeenschapsvorming stilaan naar concrete projecten en acties. Deze beweging gebeurt in de verschillende domeinen: zowel binnen de kunsten, de sociaal-culturele sector als het erfgoed (her)schrijven verscheidene instellingen hun rol tegenover de gemeenschappen waarvan ze al dan niet deel uitmaken. Buurten en wijken worden belangrijk, vrijwilligerswerk krijgt hier en daar een nieuwe invulling, nieuwe overlegstructuren zien het licht, sociaal-artistieke werkingen krijgen voet aan de grond,... Daarnaast zorgt de ontwikkeling van een lokaal sociaal beleidsplan op enkele plaatsen voor eerste vormen van structureel overleg tussen de lokale sociale en culturele sectoren.

Tegelijk wordt steeds duidelijker dat werken aan gemeenschapsvorming nieuwe methodieken vereist én ook andere competenties van het personeel veronderstelt. Aanbodgestuurd werken is eerder gericht op **het product** (resultaatsgericht), terwijl een gemeenschapsvormende werking gericht is op **processen**. Het tempo ligt lager, de klemtoon ligt op overleg en in het met elkaar in contact laten komen van (groepen) mensen. In plaats van programmators hebben we netwerkmakelaars nodig. De kunst van netwerken met elkaar in contact brengen en ze eventueel met elkaar te verknopen, wordt van onschatbare waarde voor een lokale culturele instelling. De lokale overheid en haar culturele instellingen dienen zich immers meer en meer als facilitator, als regisseur op te stellen. Bevorderen van zelfinitiatief en ondersteuning bieden waar het nodig of gevraagd is. Of ook: sterke spelers samenbrengen en hen de kans geven om een actievere rol in het cultuurleven voor zichzelf te voorzien.

Het realiseren van de gemeenschapsvormende functie van cultuur stelt op het vlak van de ontwikkeling van het aanbod, de organisatie en het personeelsbeleid nieuwe eisen. Netwerken makelen, faciliteren, detecteren waar en met wie 'hét' kan gebeuren... zijn absoluut noodzakelijk om tot een b(l)oeiender praktijk te komen.

Interpretatie en duiding

Zwakte:

- Het overgrote deel van het personeel dat vandaag in de culturele instellingen werkt heeft allesbehalve het profiel van een netwerkmakelaar. Realiseren van de gemeenschapsvormende functie betekent bijgevolg investeren in competentieverhoging (vorming, opleiding) en in het herbekijken van de aanwervingspolitiek.

Kans:

- De eerste 'nieuwssoortige' stafmedewerkers werden aangeworven in enkele cultuurcentra. Er kan stilaan geleerd worden van de eerste ervaringen en de profielen.

DOCUMENTATIE

Teksten die meer informatie en achtergrond geven voor wie zich in de trend wil verdiepen

- Traject Gemeenschapsvorming (Cultuur Lokaal, Cosmopolis, VCOB, Kunst en Democratie e.a. – 2005-2006)
- Caron, Bart, Carpentier, Nico, Corijn, Eric e.a., Over (cultuur) participatie, Epo, 2006
- Vlaams Minderheden Centrum, Praktijkids sociale cohesie, 2006